

УДК 336.71

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ ЖИТТЄВИХ ЦИКЛІВ У ПРАКТИЦІ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ БАНКОМ

Данік Н.В., Тютенко Ю.О.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

В статті розглянуто декілька еволюційних теорій розвитку банків, як цілісних систем, подібних до біологічного організму. Виділено концепцію життєвих циклів, як найбільш адаптовану до організації банківського менеджменту. Обґрунтовано основні чинники підвищення ефективності фінансового менеджменту банку за рахунок використання такого інструментарію.

Ключові слова: концепція життєвих циклів, банк, фінансовий менеджмент банку, організація, управлінські інструменти.

Постановка проблеми. Банк як цілісна система у своєму розвитку наслідує певний біологічний розвиток, проходячи при цьому певні стадії життєвого циклу, правильне трактування яких має призвести до попередження прийняття неефективних рішень при управлінні банківською діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стосовно фінансового управління банком на основі моделі його життєвого циклу, слід констатувати обмеженість наукових розробок. Так, А.С. Глотова пропонує формувати специфічні заходи управління ліквідністю банку залежно від етапу його життєвого циклу [1, с. 5], В.В. Коваленко розглядає концепцію життєвого циклу у взаємозв'язку з розвитком кризи в банківській системі [7, с. 91], С.В. Леонов пов'язує зміни стадій життєвого циклу банку з обсягом грошових потоків [9, с. 157-158], М.Б. Паласевич та К.М. Слюсарчик пов'язують визначення стадій життєвого циклу банку з умовами розробки його інноваційної політики [12, с. 236-237], О.Й. Шевцова та Г. Мандзюк вважають, що теорію життєвого циклу банку доцільно застосовувати для вирішення завдань антикризового управління [21, с. 28].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз літературних джерел показав, що, попри тривале існування концепції життєвого циклу організації та активне її використання зарубіжними ученими для вивчення процесів життєдіяльності, для українських банків дана технологія практично не адаптована, тому доцільним є дослідження теоретичних аспектів еволюційно-біологічної теорії у менеджменті банку.

Метою статті є – дослідження можливості адаптації у фінансовому менеджменті банку концепції життєвих циклів.

Виклад основного матеріалу. Еволюційна теорія як парадигма, дає найбільш адекватне уявлення про функціонування організації у сучасних економічних умовах. Як відзначають Є.В. Попов, Н.В. Хмелькова, сьогодні еволюційна теорія претендує на роль теоретичної системи, яка найбільшою мірою відповідає сучасним реаліям мінливого, невизначеного й нелінійного зовнішнього середовища [13, с. 6]. Тому, для ефективного механізму управління фінансами банку можна запропонувати використовувати положення еволюційної економіки, яка наслідує біологічні аналоги природи.

Відповідно до еволюційної теорії, будь-яка економічна система може бути представлена як живий організм, що має багатомірну природу, діяльність якого спрямована на виживання. Основними постулатами, на яких базується еволюційна теорія, є розгляд економічних систем через призму постійних причинно-обумовлених змін та заперечення того, що природними станами систем є статика і рівновага. Економічні процеси розглядаються еволюціоністами як спонтанні, відкриті і незворотні. Ключовою ознакою еволюційної теорії є широке використання аналогій з біології та намагання пояснити перебіг економічних процесів універсальними принципами еволюції [15, с. 224].

Еволюційний підхід збагатив економічну науку поняттям «організаційної рутини» – «нормальних, передбачуваних зразків поведінки», сфокусувавши увагу на моменті звичності, стереотипності, у значній мірі властивих реальним стратегіям підприємницької діяльності [11, с. 143]. Загальноприйнятою для еволюційного підходу є «біологічна» точка зору, яка уможлиблює уподібнення організаційних рутин біологічним генам і використання знань про механізми природного відбору для аналізу діяльності організацій та управління ними.

На базі «біологічного трактування» організаційних рутин відбулося становлення еволюційної теорії, її оформлення в самостійний напрям економічної науки. Розвиток еволюційної економіки знайшов відображення у популяційно-біологічній теорії, згідно з якою основним завданням в управлінні організацією є забезпечення її життєздатності, самозбереження та адаптивності під дією зовнішніх та внутрішніх збурювань. Для опису подібних систем використовується гомеостатичний підхід, що передбачає наявність конкуруючих підсистем та деякого управляючого впливу, який підтримує динамічну сталість системи. При цьому, адаптуючись до змін зовнішнього середовища, система самоорганізується, що відповідає етапу стабілізації. В кожен наступний момент структура системи змушена змінюватись через руйнування [10, с. 39].

В контексті управління організаційними змінами цікавим є підхід щодо розгляду підприємства як біологічної корпорації, що запропоновано Френсісом Ж. Гуїяром та Джейсом Н. Келлі, якими було розглянуто питання, пов'язані з дослідженням генетичного коду «живої» організації та дванадцяти «корпоративних хромосом» як її

компонент: досягнення мобілізації, вироблення бачення перспективи, побудова системи показників, побудова економічної моделі, упорядкування фізичної інфраструктури, перепроєктування архітектури робіт, концентрація на потребах ринку, винахід нових видів бізнесу, інформаційні технології, розроблення системи винагороди, організація індивідуального навчання, розвиток організації. При цьому модель біокорпорації передбачає здійснення таких перетворень як пожвавлення, оновлення, рефреймінг та реструктуризація [2, с. 12].

Оскільки будь-яка система, чи то жива, чи то штучно створена, розвивається та змінюється, проходячи типові стадії або циклічні стани свого розвитку, одною із найбільш важливих та часто використовуваних у практиці управління засад є концепція життєвих циклів, яка може бути застосована до будь-якої системи, у тому числі й до банку при виборі технологій управління фінансами [17, с. 68].

Концепція життєвого циклу виникла наприкінці ХХ століття як комплекс ідей, що включав ідеї спадковості та розвитку на рівні індивідумів та організмів, а також адаптації, виживання та вмирання на рівні окремих видів та популяцій живих організмів. Модель циклу, яка домінувала у той час, передбачала нелінійний процес змін (трансформацій), які відбуваються в організмі з плином часу – від ранніх стадій існування до наступного покоління [22, с. 4]. Як зазначає В.О. Дресвянніков, еволюційний життєвий цикл систем в економіці подібний до еволюційного життєвого циклу в біології, який забезпечується процесами філогенезу (історичного розвитку організмів та окремих груп) та онтогенезу (індивідуального розвитку організму від моменту зачаття до кінця життя) [5, с. 19].

У біології еволюція розглядається як незворотний історичний розвиток живої природи та характеризується мінливістю, спадковістю та природним відбором організмів. Еволюція визначає кількісний та якісний стан будь-якої системи, розглядається як результат більш або менш тривалих змін її попереднього стану. Ці зміни можуть мати характер безперервного удосконалення або радикального (революційного) розвитку.

Попри наявні спільні риси між організацією та будь-якою біологічною системою, можна говорити і про їх відмінності, основною з яких є можливість відкласти стадію спаду до нескінченного періоду часу, тобто організацію можна відродити, що можливо здійснити завдяки стратегічному управлінню [16, с. 12]. Подовжити життєвий цикл організації можливо на основі корегування або зміни стратегії, тому виживання організації залежить від постійного контролю над її стратегією і показниками розвитку [14, с. 166].

Таким чином, можна зробити висновок, що, організацію, на відміну від живого організму, якому природа дає лише один біологічний цикл, можна реанімувати та попередити стадію спаду й ліквідації завдяки використанню ефективних управлінських технологій.

Отже, можемо зі впевненістю зазначити, що проведення аналогії банку з живим організмом та використання концепції життєвого циклу в управлінні його фінансовою діяльністю має

високу практичну значущість, оскільки дозволяє передбачати можливі зміни та враховувати потенційні ризики на різних етапах розвитку банку [20, с. 271].

Аналіз характеристик етапу розвитку банку є інструментом розроблення стратегії, поточного управління, прийняття конкретних управлінських рішень. Найбільш повно взаємозв'язок стратегічних цілей управління, оперативного управління та конкретних показників діяльності банку відображає розгляд завдань управління та засобів їх реалізації (тобто технологій управління фінансами) з позицій стадій життєвого циклу.

У науковій літературі існує достатньо багато думок щодо визначення сутності життєвого циклу економічної системи. Найбільш повним вважаємо визначення досліджуваного поняття, згідно з яким стадії життєвого циклу – це періоди життєдіяльності організації у межах типових ціннісних настанов, які обумовлюють особливості управлінських завдань та управлінських інструментів, адекватних періоду функціонування організації [3, с. 128].

Оскільки, як зазначено у, в процесі свого розвитку організація проходить ряд стадій стійкості та турбулентності, в процесі управління банком із застосуванням теорії життєвих циклів важливим завданням є завчасне виявлення та усунення проблем, що супроводжують банк на тому чи іншому етапі його розвитку [8, с. 17].

Найбільш вразливим банк є саме у процесі переходу від однієї стадії життєдіяльності до іншої, який супроводжується ризиками і може бути біфуркаційним. За таких умов, знання поточної стадії і моменту переходу до наступної дозволяє максимально ефективно подолати проблеми розвитку банку, що є умовою для забезпечення його сильної конкурентної позиції. На шляху до найвищої точки розвитку банк проходить кілька точок біфуркації, тобто зміни усталеного режиму роботи системи.

При цьому є два варіанти розвитку подій:

- 1) банк проходить точку біфуркації і переміщується до наступного етапу життєвого циклу;
- 2) банк не проходить точку біфуркації, при цьому він або перестає існувати, або повертається на попередній етап свого розвитку.

У точці біфуркації відбувається різка зміна характеру процесу, зміна просторово-часової організації системи, її якісна зміна. На кожному етапі життєвого циклу організації існують так звані хвороби, які умовно можна поділити на дві складові [6, с. 63]. Відповідно до цієї точки зору, до першої відносяться хвороби зростання банку, тобто проблеми, які обумовлені його незрілістю та яких, подібно дитячим інфекційним захворюванням, складно уникнути. В той же час хвороби зростання можуть бути подолані силами самого банку. Друга категорія проблем має назву організаційних патологій. Суть відмінностей між цими категоріями полягає в тому, що непереборні хвороби зростання перетворюються в патології, вилікувати які банк самостійно не спроможний. За таких умов одним із головних завдань керівництва є недопущення виникнення патологій. Взагалі, загрози стійкості розвитку банку та його економічній безпеці існують постійно, на кожній із стадій життєвого циклу. Більшість із загроз

є очікуваними та диктуються самою природою розвитку, його діалектикою. Отже, такі загрози є цілком прогнозованими, а їх поява повинна супроводжуватись визначеними заходами превентивного характеру.

За результатами проведеного В.С. Домбровським дослідження, ним сформовано графічну інтерпретацію залежності ймовірності банкрутства від стадії життєвого циклу. При цьому визначаються наступні рівні ризику банкрутства організації в залежності від стадії її життєвого циклу: для стадії старту – максимальний рівень ризику; стадії зростання – високий рівень ризику; стадії стабілізації та експансії – невисокий рівень ризику; стадії спаду – ризик починає зростати (в такому випадку можливі два варіанти розвитку подій: або організація завершує власну діяльність, або буде необхідно розпочинати все з самого початку, тобто з другого етапу) [4, с. 118].

У цілому стадії життєвого циклу організації є послідовними етапами її функціонування та розвитку або, є періодами її життєдіяльності в рамках однотипних ціннісних установок, що обумовлюють особливості управлінських завдань, управлінських інструментів, які є адекватними періоду функціонування організації [3, с. 128].

Проведений аналіз літературних джерел показав, що, попри тривале існування концепції життєвого циклу організації та активне її використання зарубіжними ученими для вивчення процесів життєдіяльності, все ще можливо виділити такі проблемні питання щодо використання цієї концепції для пошуку закономірностей розвитку банку:

- 1) недостатня розробленість емпіричних моделей життєвого циклу;
- 2) недостатня обґрунтованість критеріїв та об'єктивних параметрів, які дозволяють віднести банк до тієї або іншої стадії життєвого циклу;
- 3) недостатньо повне врахування особливостей банківської діяльності при визначенні характеристик стадій життєвого циклу.

Також, враховуючи необхідність узгодженого функціонування складових системи фінансового менеджменту банку та скоординованого виконання його функцій, слід вирішити питання адаптації цієї системи до циклічності розвитку банку. На кожній стадії життєвого циклу банку можна застосовувати подібні технології та інструменти управління фінансами, проте для підвищення ефективності управлінського процесу доцільно визначити найбільш пріоритетні та дієві, спираючись на основні цілі, що відповідають певній стадії життєвого циклу.

Оскільки банк еволюціонує одночасно на зовнішньому і внутрішньому рівнях, його життєвий цикл відображає зовнішню динаміку, а система фінансового менеджменту є внутрішньою складовою, яка також зазнає еволюційних змін, що знаходить прояв у зміні рівнів зрілості і має бути враховано при виборі технологій управління фінансами.

Термін «зрілість» було запропоновано в інших галузях менеджменту для оцінювання стану «завершеності, досконалості, готовності» та «завершеності й досконалості зростання або розвитку» [23]. Поняття зрілості використовується у різноманітних сферах знань, таких, як менедж-

мент якості, процесний, проектний менеджмент та розробка комп'ютеризованих систем.

Під зрілістю системи фінансового менеджменту банку будемо розуміти комплексну характеристику комплексну характеристику фінансових, кадрових, організаційних, інформаційних можливостей та здатностей банку до впровадження і використання технологій управління фінансами [19, с. 118].

Рівень зрілості системи фінансового менеджменту банку визначається [18, с. 119]:

1. Ефективністю відтворення фінансових ресурсів банку за основними банківськими операціями, оскільки обіг фінансового капіталу, створення при цьому доданої вартості та забезпечення безперервності банківської діяльності досягаються ефективним управлінням відтворювальними процесами [19, с. 118]. Вони відображають рух фінансових ресурсів банку в межах фінансової діяльності, що охоплює всі заходи та операції, пов'язані з акумуляцією капіталу, його використанням, примноженням та своєчасним поверненням.

2. Рівнем готовності фінансових менеджерів банку до використання комплексних технологій управління фінансами, необхідність визначення якого обумовлена тим, що саме персонал буде здійснювати управлінські процедури й операції, що входять до складу технології.

3. Ступенем формалізації та інформаційного забезпечення фінансового менеджменту, тобто наскільки чітко фінансові цілі банку, процеси управління банківськими операціями визначені у внутрішніх положеннях із зазначенням сутності, структури, взаємозв'язків, учасників, документів, результатів.

Адаптуючи існуючі моделі зрілості організації до системи фінансового менеджменту банку, можна виділити такі основні характеристики рівнів зрілості цієї системи: на першому (початковому) рівні зрілості відсутня регламентована послідовність виконання процесів, тому не передбачено використання чітко визначеної технології управління фінансами; другий (базовий) рівень характеризується введенням первинних стандартів виконання процедур та використанням управлінських технологій для реалізації функцій планування, обліку, контролю; на третьому (рівні розвитку) сформовані спеціальні технології управління фінансами; на четвертому (рівні структуризації) відбувається цілеспрямоване формування комплексних та спеціальних технологій управління фінансами; на п'ятому (рівні систематизації) усі технології управління фінансами інтегруються в єдину систему та постійно вдосконалюються. Використання комплексних технологій управління фінансами банку: збалансованої системи показників, бенчмаркінгу, фінансового контролінгу є доцільним на вищих – четвертому та п'ятому – рівнях зрілості системи фінансового менеджменту банку [20, с. 273].

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи викладене у статті, слід зазначити, що можливість застосування положень еволюційної теорії при реалізації завдань фінансового менеджменту банку, зокрема формування ефективних технологій управління фінансами, обумовлена наступним:

- 1) більшість технологій, у тому числі в економіці, розвиваються подібно до їх біологічних аналогів;

2) елементом наслідування в еволюційній економіці є «організаційні рутини», які за змістом схожі з технологіями управління;

3) банк розвивається за певним циклом, який в узагальненому вигляді складається зі стадій виникнення, зростання, зрілості, спаду та припинення діяльності. Кожна стадія вимагає застосування найбільш відповідних її особливостям стратегій та технологій управління фінансами банку. Концепція життєвого циклу в фінансовому менеджменті банку може використовуватись як інструмент відстеження динаміки функціонування, уникнення порушення стійкості, надійності, стабільності, ранньої діагностики кризи, прогнозування фінансового розвитку та виявлення його критичних періодів,

оцінювання та встановлення відповідності діяльності та фінансових рішень стадії розвитку, управління змінами, планування масштабів та структури здійснюваних операцій, пропорцій у русі фінансових потоків, визначення фінансової стратегії на різних етапах розвитку, своєчасного здійснення стратегічних та тактичних перетворень, підвищення ефективності діяльності [20, с. 272].

Проведений аналіз розвитку технологічних та еволюційних теорій, об'єктивних змін у фінансовому менеджменті й у концепціях управління в цілому, тенденцій у банківській системі України є підставою для висновку, що трансформації у фінансовому менеджменті банку є результатом еволюційного процесу.

Список літератури:

1. Глотова А. С. Методы управления ликвидностью на основе анализа жизненного цикла кредитной организации / А. С. Глотова // Вестник СевКавГТИ. – 2013. – № 15. – С. 5-8.
2. Гуиар Ф. Преобразование организации / Ф. Гуиар, Дж. Келли – М.: Дело, 2000. – 376 с.
3. Гусева Н. В. Совершенствование методики диагностики этапов жизненного цикла предприятия / Н. В. Гусева // Вестник Челябинского государственного университета. – 2012. – № 24 (278). – С. 128-134.
4. Домбровский В. С. Врахування фази життєвого циклу підприємства як фактор попередження його банкрутства / В. С. Домбровский, О. Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – Вип. 9 (99). – С. 113-120.
5. Дресвянников В. А. Особенности жизненных циклов различных экономических систем / В. А. Дресвянников // Менеджмент в России и за рубежом. – 2008. – № 6. – С. 18-35.
6. Жизненный цикл малого предприятия / Под общ. ред. А. А. Шамрая – М.: Фонд «Либеральная миссия», 2010. – 244 с.
7. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика: монографія / В. В. Коваленко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 228 с.
8. Лобахина Н. А. Управление устойчивостью развития малых и средних предпринимательских структур: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Н. А. Лобахина. – Ростов-на-Дону, 2011. – 27 с.
9. Леонов С. В. Оцінка вартості банківського бізнесу / С. В. Леонов, Д. В. Олексіч // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2008. – № 1. – С. 155-160.
10. Малышева Л. А. Контроллинг организационных изменений: как не утонуть в море популярных концепций / Л. А. Малышева. – Екатеринбург: ООО «Издательство УМЦ УПИ», 2010. – 386 с.
11. Нельсон Р. Р. Эволюционная теория экономических изменений [Пер. с англ.] / Р. Р. Нельсон, С. Дж. Уинтер. – М.: Дело, 2002. – 536 с.
12. Паласевич М. Б. Інвестиційна політика банків: умови та чинники розвитку / М. Б. Паласевич, К. М. Слюсарчик // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.3. – С. 235-239.
13. Попов Е. В. Эволюционная теория: «рутинный» подход к анализу стабильного и изменчивого в функционировании предприятия / Е. В. Попов, Н. В. Хмелькова // Вестник УГТУ-УПИ. Серия: Экономика и управление. – Екатеринбург: Изд-во Уральского федерального университета им. Первого Президента России Б. Н. Ельцина. – 2003. – № 9. – С. 5-12.
14. Рачек М. В. О разработке методического подхода к определению системы ключевых показателей / М. В. Рачек // Вестник Омского университета. Серия «Экономика». – 2011. – № 2. – С. 165-168.
15. Саприкіна Н. В. Еволюційна економічна теорія та її значення для аналізу економічної ситуації сьогодення / Н. В. Саприкіна // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2011. – С. 223-231.
16. Свидерский С. Б. Формирование инструментария стратегического менеджмента промышленного предприятия на основе его жизненного цикла: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 – Экономика и управление народным хозяйством / С. Б. Свидерский. – Белгород, 2010. – 24 с.
17. Сокиринська І. Г. Вплив стадії життєвого циклу на стан динамічної рівноваги підприємства / І. Г. Сокиринська // Экономика и управление. – 2011. – № 4. – С. 68-74.
18. Чмутова І. М. Врахування зрілості системи фінансового менеджменту банку при формуванні технології фінансового управління / І. М. Чмутова // Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. «Інноваційна стратегія і тактика фінансово-економічного розвитку суб'єктів національного господарства» (Чернівці, 19-20 грудня 2014 р.) / Буковин. держ. фін.-екон. ун-т. – Чернівці: Гельветика, 2014. – Ч. 3. – С. 116-119.
19. Чмутова І. М. Етапи впровадження системних технологій фінансового управління у банківську діяльність / І. М. Чмутова // Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка». – Одеса: Гельветика. – 2014. – Т. 19. – Вип. 3/4 – С. 116-120.
20. Чмутова І. М. Роль теорії життєвого циклу в управлінні фінансовим розвитком банку / І. М. Чмутова // Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. «Формування інноваційної економіки: світовий досвід та вітчизняні реалії» (Херсон, 12-13 грудня 2014 р.). – Херсон: «Гельветика, 2014. – С. 270-273.
21. Шевцова О. Життєвий цикл банківської установи як економічної організації / О. Шевцова, Г. Мандзюк // Вісник НБУ. – 2007. – № 1. – С. 28-31.
22. Широкова Г. В. Концепция жизненного цикла в современных организационных и управленческих исследованиях / Г. В. Широкова, Т. Н. Клемина, Т. П. Козырева // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 2007. – Вып. 2. – С. 3-31.
23. Rosemann M. Application of a Holistic Model for Determining BPM Maturity [Electronic resource] / M. Rosemann, T. de Bruin // Business Process Trends, 2005. – Mode of access: <http://www.bptrends.com/application-of-a-holisticmodel-for-determining-bpm-maturity/>.

Даник Н.В., Тютенко Ю.О.

Николаевский национальный университет имени В.А. Сухомлинского

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РЕАЛИЗАЦИИ КОНЦЕПЦИИ ЖИЗНЕННОГО ЦИКЛА В ПРАКТИКЕ ФИНАНСОВОГО УПРАВЛЕНИЯ БАНКОМ

Аннотация

В статье рассмотрены несколько эволюционных теорий развития банков, как целостных систем, подобных биологическому организму. Выделена концепция жизненных циклов, как наиболее адаптированная к организации банковского менеджмента. Обоснованы основные факторы повышения эффективности финансового менеджмента банка за счет использования такого инструментария.

Ключевые слова: концепция жизненных циклов, банк, финансовый менеджмент банка, организация, управленческие инструменты.

Danik N.V., Tjutenko Ju.O.

Nikolayev National University named after V.O. Sukhomlinsky

THEORETICAL PRINCIPLES OF THE IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT OF LIFE CYCLE IN THE PRACTICE OF FINANCIAL MANAGEMENT BY THE BANK

Summary

Several evolutionary theories of development of banks as integral systems similar to biological organism are considered in the article. The concept of life cycles is singled out as the most adapted to the organization of bank management. The main factors of improving the efficiency of the bank's financial management due to the use of such tools are substantiated.

Keywords: concept of life cycles, bank, financial management of the bank, organization, management tools.